

УДК: 376-056.263:376.037.1 + 376.037.1-

056.263

*Рецензент
Литовченко С.В.
кандидат
педагогічних наук*

БОБРЕНКО І.

**РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СКЛАДНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ:
РЕАЛІЗАЦІЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ПРОГРАМІ З ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ**

Розглянуто особливості розвитку просторового орієнтування глухих молодших школярів із обмеженими розумовими можливостями засобами фізичного виховання в контексті реалізації навчальної програми

Ключові слова: навчання, фізичні вправи, діти зі складними порушеннями психофізичного розвитку, просторове орієнтування.

Рассмотрены особенности развития пространственной ориентировки глухих младших школьников с ограниченными умственными возможностями средствами физического воспитания в контексте реализации учебной программы

Ключевые слова: обучение, физические упражнения, дети со сложными нарушениями психофизического развития, пространственное ориентирование.

The features of the spatial orientation of deaf primary school children with limited mental capacity by means of physical education in the context of the curriculum

Keywords: training, physical exercises, children with complex infringements of psychophysical development, spatial orientation.

Сучасна спеціальна освіта має бути спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості учня, сприяння реалізації його потенційних можливостей, соціальну реабілітацію та інтеграцію у суспільство. Однією з тенденцій сучасної спеціальної педагогіки стала зростаюча увага до проблеми навчання дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку. У таких документах як: Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Укази Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», «Про невідкладні заходи щодо функціонування та розвитку освіти в Україні» та ін. наголошується на необхідності створення необхідних умов для розвитку та навчання дітей зі складними порушеннями, реалізації їх потенційних можливостей. «Програмою спільної діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Національної академії педагогічних наук України на 2011-2013 роки» передбачено розроблення навчально-методичного забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей зі складними (комбінованими) порушеннями психофізичного розвитку.

За даними відповідних досліджень, 35-40% дітей з порушеннями слуху мають складну структуру порушення: порушення слуху з первиною затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю, порушеннями емоційно-вольової сфери, опорно-рухового апарату, первинними

порушеннями мовлення тощо. Зокрема, кількість глухих дітей, що мають порушення інтелекту, становить 10-15% від загальної кількості таких дітей. З огляду на це практична потреба у вивченні дітей зі складними порушеннями розвитку взагалі, і глухих з розумовою відсталістю зокрема, у визначенні їх освітніх потреб та розробці системи їх реалізації є виключно значущою.

У науковій літературі містяться дані психолого-педагогічних досліджень дітей шкільного віку зі складними порушеннями, які свідчать, що учні цієї категорії мають відмінний вихідний рівень розвитку у процесі корекційного навчання у порівнянні з учнями, що мають одне первинне порушення [1, 3, 4, 6]. Психофізичний розвиток таких дітей вимагає особливого психолого-педагогічного підходу до навчання та виховання. У контексті проблеми корекційного навчання та виховання учнів зі складною структурою порушення актуальним є питання розвитку просторового орієнтування.

Дослідження особливостей просторового орієнтування дітей молодшого шкільного віку виявили його особливе значення у формуванні навчальних умінь. Зокрема, доведено, що його недостатня сформованість є однією з причин, які зумовлюють утруднення при оволодінні дітьми шкільними навичками: порушення графічної і конструкторської діяльності, здатності до оволодіння математичними операціями, читання, письма тощо (Б.Г. Ананьєв, М.В. Вовчик-

Блакитна, А.А. Люблинська, Т.А. Мусейїбова, Ф.Н. Шемякін, А.М. Леушіна, О.М. Д'яченко, В.В. Данілова, Н.Я. *Семаго*, М.М. *Семаго* та ін.)

Особливе значення має розвиток просторового орієнтування для учнів з порушеннями психофізичного розвитку, оскільки сенсорні та інтелектуальні порушення ускладнюють процеси як формування просторових уявлень, так і їх використання в навчальній та практичній діяльності. Наукові дослідження свідчать, що розвиток просторового орієнтування у молодших школярів з порушеннями психофізичного розвитку підпорядковується тим самим законам, що й у дітей з типовим розвитком, але має суттєві особливості (О.С. Виноградова, Б.В. Зейгарник, О.Р. Лурія, Є.Н. Соколова).

Розвиток просторового орієнтування глухих учнів із інтелектуальною недостатністю передбачає наявність достатньою мірою сформованих просторових уявлень, певний рівень мовленнєвого розвитку (жестова мова, словесна мова, дактильне мовлення).

Аналіз теоретичних досліджень і практика навчання учнів з порушеннями слуху свідчить, що такі учні мають відносно низький рівень розвитку просторового орієнтування (О.І. Кукушкіна, 1989; Т.І. Обухова, 1993; Т.А. Григор'єва, 1999; Т.Г. Богданова, 2002; І.Д. Солових, 2003).

В дослідженнях просторового орієнтування дітей із обмеженими розумовими можливостями відзначається

неповноцінність його формування, нестійкість і фрагментарність просторових уявлень (З.Б. Ем, 1974; М.Г. Аббасов, 1977; О.П. Гаврилушкіна, 1999; Т.Н. Головіна, 1980; Н.М. Стадненко, 1984; А.Д. Виноградова, Е.И. Липецька, Ю.Т. Матасов, И.П. Ушакова, 1985; Л.А. Пепік, 1997; Л.М. Кукушкіна, 2001; І.М. Омелянович, 2006).

За таких умов актуалізується питання визначення засобів розвитку просторового орієнтування у дітей зі складною структурою порушення в умовах спеціальної школи.

Фізичне виховання учнів з порушеннями психофізичного розвитку сьогодні розглядається як один з важливих чинників їхньої абілітації чи реабілітації [2, 5, 6]. Систематичне застосування спеціальних фізичних вправ, сприяє реалізації комплексу корекційних завдань у процесі розвитку просторового орієнтування [1, 5, 6]. В обґрунтуванні засобів фізичного виховання, адекватних меті корекційного розвитку, необхідно враховувати вікові особливості учнів 1-4-х класів. Відповідно, доцільним є застосування у допоміжних 1-4-х класах школи для глухих дітей ігор (рухливих, малорухливих, на місці, спортивних). Спеціальні дослідження та практика роботи доводять, що для навчання ряду фізичних вправ, їх елементів, закріплення та вдосконалення навичок виконання вправ, доцільно створити спеціальні ігрові умови (Р.Д. Бабенкова, 1963; В.І. Лях, 1976; А.С. Самілічев, 1984; М.О. Козленко, 1993; Є.С. Чернік, 1997; Л.Л. Харченко, 2004).

Цілеспрямоване використання ігор в корекційно-розвивальній роботі; їх диференційований підбір з врахуванням психофізіологічних, вікових, індивідуальних особливостей учнів; уміння вчителя правильно розподілити фізичне навантаження будемо розглядати як необхідні умови ефективності корекції психофізичного розвитку учнів засобами фізичного виховання.

Відтак, корекційно-спрямована рухова діяльність у цьому віці сприяє попередженню та корекції вторинних порушень психофізичного розвитку та комплексному розвитку організму дитини (А.Н. Знаменська, 1963; В.Е. Нагорний, 1969; М.М. Кольцова, 1973; Л.Л. Макарова, 2001).

Зазначимо, *метою* нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов розвитку просторового орієнтування у глухих молодших школярів з обмеженими розумовими можливостями засобами фізичного виховання.

Основні завдання, які ми визначали:

1. З'ясувати стан проблеми у педагогічній теорії і практиці.
2. Обґрунтувати особливості розвитку просторового орієнтування глухих учнів з обмеженими розумовими можливостями.
3. Розробити критерії та визначити рівні розвитку просторового орієнтування у глухих учнів з обмеженими розумовими можливостями.

4. Розробити спеціальну методику занять для учнів початкових класів зі складною структурою порушення (глухі, з обмеженими розумовими можливостями).
5. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов розвитку просторового орієнтування у глухих молодших школярів з обмеженими розумовими можливостями засобами фізичного виховання.

На реалізацію завдань формувального етапу нашого дослідження спрямовані розроблені відповідні складові це комплекс спеціальних вправ, Програми для спеціальних класів для дітей зі складними порушеннями розвитку спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей (1-4 клас), які було створено нами в 2008 році та рекомендовано Міністерством освіти і науки України [2].

Варто зазначити, що фізична культура в допоміжних класах для дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку (глухих з обмеженими розумовими можливостями) є частиною системи розвивальних, компенсаторних і коригувальних засобів, які базуються на сучасних науково обґрунтованих методологічних засадах. Програму з фізичної культури для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей для спеціальних класів для дітей із складними порушеннями розвитку (глухих з обмеженими розумовими можливостями) [2] розроблено на основі

Державного стандарту початкової ланки освіти глухих учнів і Державного стандарту початкової ланки освіти учнів з обмеженими розумовими можливостями з урахуванням Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, їх психофізичних і вікових особливостей. Навчальну програму створено з урахуванням сучасних наукових даних і практичного досвіду вчителів з проблем фізичного виховання. Програми пройшли апробацію та використовуються у спеціальних навчальних закладах.

Відповідно до визначених завдань дослідження до програм було внесено зміни, що посилюють вплив на розвиток просторового орієнтування учнів, зокрема, передбачено реалізація комплексу вправ, ігри. Наприклад: зміна положення тіла школяра чи його ланок спочатку з допомогою, потім за показом учителя; виконання мудр, вправ з предметами; ходьба та біг за орієнтирами; імітаційні вправи; виконання знайомих вправ за показом [2]. Доцільно застосовувати рухливі ігри з відповідними вправами та їх елементами: «Заборонений рух» (в 1-му класі); «Захист фортеці» (в 1-му класі); «Злови комара» (в 1-му класі); «Мавпи» (в 1-му класі); «За сигналом (2)» (в 2-му класі); «Іграшковий магазин» (в 2-му класі); «Чаплі» (в 3-му класі); «Лист на долоні» (в 4-му класі); «Неправильний рух» (в 4-му класі) та ін.. [2].

Певні теоретичні та методичні аспекти впровадження розроблених доповнень до програм планується відобразити у

методичних рекомендаціях для вчителів фізичної культури, що підвищить практичне значення нашого дослідження, сприятиме результативності корекційно-розвивального впливу навчально-виховного процесу на учнів зі складними порушеннями психофізичного розвитку, надасть нові можливості реалізації потенційних можливостей учнів цієї категорії.

Література

1. Клинико-психологическое исследование глухих детей со сложным дефектом. Сборник научных трудов / Под ред. М.С. Певзнер, Т.В. Розановой. – М., 1980. – 80 с.
2. Програми для спеціальних класів для дітей зі складними порушеннями розвитку спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. Фізична культура 1-4 класи / Уклад. І.В. Бобренко. – Ч. 2. – К.: Інкунабула, 2008. – С. 156-294.
3. Сак Т.В. Психологічні особливості глухих дітей з розумовою відсталістю // Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка.– К.: ТОВ «Поліпром», 2007. – С. 14-33.
4. Ступникова Л.С. Методические рекомендации к психолого-педагогическому изучению учащихся вспомогательных классов школ для глухих детей. – К.: РУМК, 1985. – 50 с.
5. Форостян О.І. Корекційно-компенсаторна спрямованість фізичного виховання дітей з вадами слуху // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання: Зб. наук. праць – Вип. 1 – К., 2010. – С. 208-218.
6. Шапкова Л.В. Средства адаптивной физической культуры: Методические рекомендации по

физкультурно-оздоровительным и развивающим занятиям детей с отклонениями в интеллектуальном развитии / Под ред. С.П. Евсеева. — М.: Советский спорт, 2001. — 152 с.

УДК 376-056.264:811.161.2

Рецензент
Данілавічюте Е.А.,
к. пед. н.,

ГРИБАНЬ Г.

ОПАНУВАННЯ ЗНАНЬ З ТЕМИ «ДІЄСЛОВО» МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ТПМ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена висвітленню дидактичної бази, як однієї зі складових забезпечення навчального процесу, що сприяє ефективності формування поняття про дієслово як частину мови та засвоєння даної граматичної категорії молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, дієслівна лексика, методика викладання української мови, молодші школярі з ТПМ.

Статья освещает дидактическую базу, как одну из составляющих обеспечения учебного процесса, что способствует эффективности формирования понятия о глаголе как части речи и усвоению данной грамматической категории младшими школьниками с тяжелыми нарушениями речи.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, глагольная лексика, методика преподавания украинского языка, младшие школьники с ТНР.